

1956 „emblematis” képeinek „azonosítása”
Az Országos Széchényi Könyvtár
1956-os Intézet – Oral History Archívum Osztálya
jelentése

Budapest, 2017

Bevezetés

Az 1956-os magyar forradalom 60. évfordulójának megünneplését koordináló emlékbizottság társelnöke, az emlékév kormánybiztosa 2016. november 17-én a Klubrádió „Beszéljük meg” című műsorában indítványozta, hogy „az [19]56-os Intézetet utasítsák arra miniszteri szinten, hogy az 1956-tal kapcsolatos emblematis fénycépeket azonosítsák be”. (<http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=16&cid=204212>) A feladat teljesítéséhez szükséges fogalmi tisztázásra, tudniillik hogy mi számít „emblematis fotónak”, vagy mit jelent a „beazonosítás”, azóta sem került sor. Mivel azonban a „fénykép-azonosításokat tartalmazó jelentést” időben el kellett készítenünk, magunk végeztük el ezt a feladatot is. Emblematis fotón a továbbiakban a 2016-os emlékév arculattervezéséhez, vagyis óriás- és egyéb plakátok, falfestések, épülethálók kompozícióihoz (<http://www.magyarforradalom1956.hu/letoltheto-elemek/plakatok/v/epulethalok/>, <http://www.magyarforradalom1956.hu/letoltheto-elemek/arculat/v/sajtofal/>, <http://www.magyarforradalom1956.hu/letoltheto-elemek/plakatok/v/elkeszult-epuletfestések/>, <http://www.magyarforradalom1956.hu/aktualitasok/belfoldi/>) felhasználó, korabeli szereplőket ábrázoló képeket tekintjük. „Beazonosításon” pedig a képeken szereplők rövid élettörténeteit. Megszületésük pillanatában a fotók nagy részének jelentése a legkevésbé sem utalt konkrét szereplőkre, készítőik a forradalmi Budapest és általában a magyar forradalom és szabadságharc vizuális megjelenítésére, érzékeltetésére törekedtek.

Az emlékév arculatához felhasználó, ahhoz átervezett, megváltoztatott képeken *huszonhárom* személy látható. Ebből húsz személy azonosítása semmiféle nehézséget nem okoz. Részben közismert személyekről van szó, más részük azonoságát az 1989 utáni szakirodalom megnyugtatóan tisztázta. Egy főt viszont (az ún. Bosnyák-raj egyik tagját a kép bal szélén) sem a 2016-os felhasználók, sem a forradalom utáni megtorlás közegei nem azonosítottak. Ez egyelőre nekünk sem sikerült. További egy fő azonosítása kétséges: ugyanezen kép egyik szereplőjéről feltételezhető éppen, hogy azonos Ladányi Sándorral, ahogyan a plakát állítja, de az eredeti, nem túl jó minőségű felvétel alapján, amelyen az arc részben takarásban látható, ez nem állapítható meg egyértelműen. (Ladányit *annak idején*, 1957-ben egy másik fotó alapján *azonosították*, és tartóztatták le – azt a képet alább neve alatt közöljük). Végül egy főt, Pruck Pált a 2016-os felhasználók tévesen azonosítottak Dózsa Lászlóval.

Az alábbiakban tehát huszonegy megnyugtatóan azonosítható és egy fő bizonytalanul meghatározható személy *egykorú* és 2016-os képeit, valamint rövid életrajzait közöljük, betűrendben. Az egykorú képek nagy része az 1956-os Intézet Fotóadatbázisából, mások az internetről, a 2016-os képek az Emlékbizottság honlapjáról származnak. Az életrajzok túlnyomórészt Eörsi László munkáin alapulnak. Eörsi több mint huszonöt éve foglalkozik a budapesti fegyveres felkelés eseménytörténetével. A jelentés ilyenformán épít az 1956-os Intézet 1991 óta elvégzett egész munkájára.

A rövid élettörténetek természetesen nem terjednek ki a fényképeken/grafikákon szereplők teljes életútjára. A részleteket a vonatkozó szakirodalom, illetve a levéltári dokumentumok tartalmazzák; adataikat a képek és az életutak után közöltük.

A képeken szereplők kilétének vázlatos tisztázása felfogásunk szerint csupán az *azonosítás* egyik, primer szintje. Bár úgy véljük, a megrendelő csupán erre utalt feladatunk meghatározásakor, kötelességünk legalább jelezni az azonosítás két további lehetőségét is.

Az egyik megfordítja a primer azonosítás kérdését, és arra keres választ, hogy vajon a 2016-os alkotásokon szereplő, névvel ellátott személyek *azonosak-e az egykorú fotókon szereplőkkel*. A válasz egyértelműen és általánosan negatív. A 2016-os alkotások különféle technikái (a kontextusból való kiemelés, annak új konstrukciói, az „át- és felöltöztetés”, a „felfegyverzés” stb.) teljesen új, sajátlagosan 2016-os jelentést kölcsönöznek az egykorú képeknek. Az egykorú képeket felhasználó és átalakították abból a célból, hogy a 2016-os

jelentéseket közvetítsék. Nem az volt a cél, hogy *felidézzék* az 1956-os jelentéseket, vagy hogy ismereteket közvetítsenek (például a magyar forradalomról, a múlt század ötvenes éveinek világáról), hanem hogy erős vizuális eszközökkel megjelenítsenek egy 2016-os víziót, jelentést 1956-ról.

A másik kérdés ezek után logikusan az, hogy vajon ez a 2016-os jelentés mennyiben azonos a magyar forradalomról jelenleg létező konszenzuális tudással (és ez egyaránt vonatkozik 1956 kollektív emlékezetére, illetve annak egyik elemére, a történeti-történeti emlékezetre). Az egyik lehetséges válasz nézetünk szerint: *csak részlegesen azonos*. A huszonhárom képen szereplő személy közül tizenkilenc különféle módokon a budapesti fegyveres harcokhoz kötődik. A fennmaradó négy (Mensáros László, Mindszenty József, Pálincás-Pallavicini Antal és Tóth Ilona) kétségkívül más jelentéseket hordoz (bár Tóth alakja több szállal is kapcsolódik a fegyveres harchoz). Ezzel együtt is hiányzik az *összképről* az egyetemi hallgatóság, a reformkommunista és nem-reformkommunista értelmiség, a vidéki társadalom,¹ a parasztság stb. vizuális emléke. Hiányzik a képi/élettörténeti utalás az egyetemi és más diákmozgalmakra, a forradalmi önszerveződésre, a munkástanácsokra,² a tényleges harcot is vállaló honvédekre és katonatisztekre,³ a forradalmi kormányra és fejére.⁴

El kell ismerni ugyanakkor – és ez a másik lehetséges válasz az azonosítás e harmadik kérdésére –, hogy a felvonultatott alakok ezt a jószerevével a fegyveres felkelésre egyszerűsített forradalomjelentést kiválóan reprezentálják. Akármilyen is volt az alkotók szándéka, ábrázolt szereplőik az 1956-os felkelőkre jellemző elképesztő társadalmi, anyagi és mentális hátrányokat brutális részletességgel jelenítik meg. A kitaszítottság és a peremlét helyenként egészen drámai példázatait kínálják. Ezt természetesen csak abban az esetben teszik, ha a képhez történet is csatlakozik. Abban az esetben, ha kíváncsiak vagyunk az idealizált, egydimenziós képek többi dimenziójára is. Ha van fülünk meghallani az ábrázolt szereplők élettörténeteit, ha hajlandóak vagyunk elgondolkozni igazságaikon és megérteni azok egykorú és mai jelentéseit.

Budapest, 2017. április 3.

Dr. Rainer M. János, osztályvezető
OSZK 1956-os Intézet - OHA

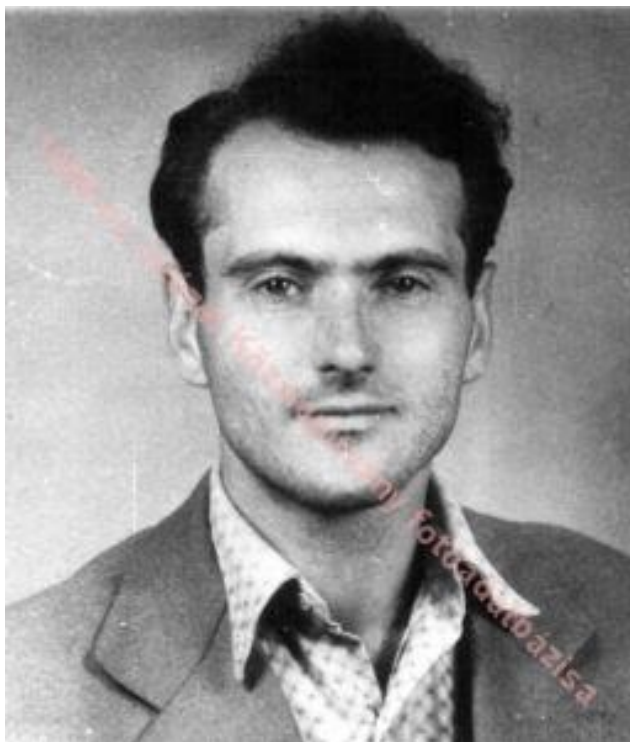
¹ A debreceni színész Mensáros László vagy az értelmiségi attribútumokat részben hordozó Angyal István csupán jelzés, így inkább aláhúzza a hiányt.

² Bárány János csepeli munkásszervező tevékenysége – amellyel alakja csak részben azonosítható, hiszen azt Tompa utcai felkelő parancsnoki szerepe uralja – inkább csak aláhúzza e hiányt.

³ Pálincás Antal őrnagy érdemben sem az esztergomi érsek kiszabadításában, sem semmiféle fegyveres összecsapásban nem vett részt.

⁴ Az országos politika szintjét egyedül Mindszenty József kétségkívül emblematikus alakja és fontos politikai személyiség jeleníti meg, ami véleményünk szerint rendkívül egyoldalú megközelítés.

ANGYAL ISTVÁN

1928-ban született a Békés megyei Magyarbánhegyesen egy kisiparos-kereskedő család harmadik gyermekeként. Négy polgári osztályt végzett, de tanulmányait nem folytathatta, mert a korabeli törvények szerint zsidó származásúnak minősült. 1944-ben a nácik Auschwitzba hurcolták édesanyjával és az egyik nővérével, akik ott haltak meg.

Hazatérése után a kommunista eszmék híve lett, de soha nem lépett be a pártba. Leérettségizett, majd a bölcsészkarra is felvették magyar-történelem szakra. Két elvégzett év után 1949-ben a Lukács-vita kapcsán eltávolították onnan, mivel több felszólalásában szolidaritást vállalt a megtámadott filozófussal. Ezután először a Budapesti Építőipari Lakatos Vállalatnál dolgozott, majd 1951-ben Dunapentelére került, ahol vasbetonszerelő szakmát tanult. Teljesítményéért két sztahanovista címet és egyéb elismerő okleveleket kapott. 1953-ban „racionalizálás” miatt áthelyezték a Közlekedési Építő Vállalathoz, ahol építésvezetőként dolgozott a forradalom kitöréséig.

Angyal reformkommunista értelmiségi barátaival (Gáli József, Eörsi István, Fejes Endre írók és Csongovai Per Olaf filmrendező) kísérte figyelemmel az olvadás eseményeit. Részt vett október 6-án Rajk László és társai újratemetésén. Október 23-án részt vett Bem szobornál a demonstrációban, majd a tüntető tömeggel a Parlament elé vonult. Ezután barátaival a Rádióhoz ment, az épület ostroma alatt segédkezett a sebesültek elszállításában és a lőszerek lerakódásában. Október 25-én a belvárosban csatlakozott a Szovjetunió intervenciója ellen demonstráló „véres-zászlós” tüntetéshez és Csongovai Per Olaffal segítségével elérte, hogy a tömeg, ne az Egyesült Államok követsége előtt hangoztassa követeléseit, hanem vonuljon a semleges Jugoszlávia követsége elé. A következő napokban forradalmi újságokat, röpcédulákat, verseket terjesztett szerte a városban és a Péterfy Sándor utcai kórházból élelmiszert, kötszert szállított a felkelőknek és a gyermekes családoknak. Így került kapcsolatba a IX kerületi Tűzoltó utcai – Berzenczey utcai fegyveresekkel és csatlakozott hozzájuk. Véleménye szerint kizárólag védelmi harcot vívtak, támadást nem kezdeményeztek. Mindvégig a békés kibontakozás mellett szállt síkra.

Október 29-én délelőtt a Honvédelmi Minisztériumban, majd a Parlamentben társaival, a felkelők és a lakosság képviselőitében tárgyalt Nagy Imrével és Janza Károly honvédelmi miniszterrel a fegyverszüneti feltételekről. Kopácsi Sándorral, Budapest rendőrfőkapitányával

és munkatársaival is tárgyaltak a Budapesti Rendőrfőkapitányság épületében. Megvitatták a rend fenntartásának és az új karhatalmi szervezet megalakításának lehetőségeit. A Tűzoltó utca környékén lévő fegyveresek egyre inkább hallgattak Angyalra, majd elfogadták parancsnokuknak. Október 30-án Angyal küldöttségével Kádár Jánossal, Münnich Ferencsel és több más MDP-vezetővel tárgyalt a Parlamentben. Szó esett az aznapi Köztársaság téri lincselésről is. Angyalék, hogy a hasonló atrocitásokat megelőzzék, felajánlották, hogy az Akadémiai utcai pártház védelmében fegyveres őrseget állítanak.

Angyal nem számított a november 4-ei szovjet támadásra, pedig tudott a napok óta folyamatosan beszivárgó szovjet csapatokról. Csoportjával november 8-ig harcolt a túlerővel szemben, s közben bízott abban, hogy sikerül megőrizni a forradalom vívmányait. A védelmi harc közben is folyamatosan gondoskodott a lakosság ellátásáról. November 7-én a Tűzoltó utca környékén a nemzeti lobogó mellé kitűzte a házakra a vörös zászlót is, az októberi forradalom tiszteletére. Ezt az elgondolást társai közül korántsem mindenki helyeselte. November 8-ától a harcot fegyvertelenül folytatta a Péterfy Sándor utcai kórházban, fő tevékenysége a röpiratok, felhívások szövegének megírása, elkészítése, sokszorosítása, terjesztése volt. Helyzete mind veszélyesebbé vált, a hatóságok figyelni kezdték. Barátai emigrálásra akarták rábeszélni, de ő erre nem volt hajlandó. November 16-án reggel az új karhatalomhoz tartozó egységek razziát tartottak a kórházban. Az alagsorban kezdték összeszedni a fiatalokat, amikor Angyal (aki ekkor a II. emeleten orvosi felügyelet mellett pihent) ezt meghallotta, és társai szabadon bocsátását követelve lerohant. Erre őt is letartóztatták.

Angyal Istvánt elsőfokon a Tutsek-tanács (1958. április 17-én), másodfokon a Cieslár-tanács (1958. november 27-én) halálra ítélte. Kegyelmet nem kért. Az ítéletet 1958. december 1-jén végrehajtották.

Irodalom: Eörsi László: Angyal István. Noran, 2008. Bp. *Angyal István saját kezű vallomása* (1956. november 25.). Szerk. Eörsi László. Pesti Szalon, Bp. 1991. Dr. Oláh Vilmos: *A forradalom kórháza*. Méry Ratio, Bp. 2006. Eörsi István: *Egy klasszikus tragédia körvonalai*. In: Angyal István saját kezű vallomása. Előszó. Pesti Szalon, Bp. 1991. Eörsi István: *Emlékezés a régi szép időre*. Noran-Kiadó Kft. Bp. 2006. (Katalizátor Iroda, 1988; Napra-forgó Kft, Bp. 1989.) Eörsi László: *Ferencváros. (A kerület fegyveres csoportjai.)* 1956-os Intézet, Bp. 1997. Lipták Béla: *35 nap*. BBS-INFO, 2003. Lukácsy András: *Felismerem-e Angyal Istvánt?* [LUKÁCSY] Bp., Magvető, 1990. /Második kiadás: *Angyal szállt le Budapestre* (Apa és fia). C E T Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Levéltári források: Ádám György és társai MOL XX-5-h 32. Angyal István és társai ÁBTL V-143660. Csongovai Per Olaf ügye ÁBTL K-416. Kovács István és társai ÁBTL V-150005. Nagy Imre és társai MOL XX-5-h. Péch Géza és társai ÁBTL V-142229/13. Szirmai Ottó és társai BFL 8005/58. Tankó Tibor pere HL 126/58. Váradi Gyula és társai ÁBTL 150006. Volay Károly pere BFL 3445/59.

BÁRÁNY JÁNOS

1930-ban született Répcelakon, háromgyermekes munkáscsaládban. Mivel édesanyja nagyon korán betegségben elhunyt, 7 éves koráig a nagyszülőknél nevelkedett. Ezután a Csepeli Vasműben kohásként dolgozó édesapja vette magához. A nyolc elemi elvégzése után 1945-ben lakatostanuló lett, 1948-tól a Csepeli Vasműben dolgozott. Kitanulta a fémgyalús szakmát is. 1950-ben és 1951-ben sztahanovista kitüntetést kapott. 3 évig a belső karhatalomnál teljesített sorkatonai szolgálatát. 1954-ben jelentkezett a pártba – édesapja és még néhány közeli hozzátartozója 1945-től párttagok voltak – ám zilált családi élete miatt nem vették fel. 1956. október 25-én a Tompa utca 10. sz. ház pincéjében tartózkodó felkelőkhöz csatlakozott, akik hamarosan parancsnokként ismerték el. Megszervezte a környék fegyveres őrzését, az üzlethelyiségek védelmét. Ő irányította a harcosokat a szovjetek ellen. A fegyverszüneti tárgyalásokból is kivette a részét: a Corvin közben, a Kilián laktanyában, majd a Parlamentben is tárgyalta.

A fegyverszüneti időszakban kapcsolatba került a DISZ vezetőivel: Petrák Lajossal, Almásy Ferencel, akik az MDP-től és a DISZ Központi Bizottságától azt a feladatot kapták, hogy szervezzék meg a Forradalmi Ifjúsági Szövetséget: csoportokba beépülve, a lehetőségek szerint minél többet nyerjenek meg az újrászerveződő kommunista párt támogatására. Petrák és Almásy befolyásolta, sőt, részben irányította Bárányt.

Bárány felkelő-parancsnoki pozícióját átmenetinek tartotta, addig, ameddig az új karhatalom át nem veszi a rendfenntartás irányítását. Az önbíráskodást mindig igyekezett megakadályozni, október 25-én a tömeg által lefegyverzett rendőröket igyekezett megmenteni a népharagtól, október 28-án egy honvédségi gépjárműn tartózkodó tiszteket, legénységet mentette meg, október 31-e táján pedig a IX. kerületi tanácsházán Bojtor György tanácselnök letartóztatását akadályozta meg.

Ellentmondóak a források abban a tekintetben, hogy részt vett-e a november 4-ét követő fegyveres ellenállásban. November 10-e körül már jelentkezett a csepeli gyárban dolgozni, ahol bevásztották a gépgyári munkástanácsba és a Csepeli Forradalmi Ifjúsági Szövetség vezetőségébe. Innen delegálták őt, mint ifjúsági küldöttet a Csepeli Központi Munkástanácsba.

November 15-én megpróbált Ausztriába szökni, de három nappal később a magyar határőrök elfogták, és Szombathelyre vitték. Hazatérése után Csepelen bevásztották a gépgyár munkástanácsába, ezzel egyidejűleg elkezdte szervezni a Forradalmi Ifjúsági (Ifjűmunkás) Szövetséget, amely hamarosan elnökévé választotta. December elején részt vett a jogi kar MEFESZ-gyűlésén, ekkor került kapcsolatba a Központi Honvéd Kórházban működő, „Bástya” konspirációs nevű csoporttal. Az egykori corvinista Nagy József bevonta őt egy

fegyveres szervezkedésbe. Az illegális mozgalom célja a forradalom vívmányainak a megőrzése lett volna. Jelentős mennyiségű fegyvert és lőszert gyűjtöttek össze. Bárányt azonban 1956. december 10-én letartóztatták, s bár 1957. január 22-én szabadlábra helyezték, április 20-án ismét bebörtönözték. A „Nagy József és társai” per V. rendű vádlottjaként I. fokon a Tutsek-tanács (1958. május 22.), II. fokon a Borbély-tanács (1959. február 14.) halálra ítélte. Az ítéletet 1959. február 18-án végrehajtották.

Irodalom: Eörsi László: Ferencváros, 1956. 1956-os Intézet, 1997.

Levéltári források: Czibor János BFL 5524/57. Kabelács Pál és társa BFL 1770/57. Nagy József és társai BFL 816/58. Nagy József és társai ÁBTL 143260. Vass Lajos és társai BFL 5308/59. Vass Lajos és társai ÁBTL V-144184.

BOSNYÁK-RAJ

A fotóról három vagy négy személy azonosítható:

BOSNYÁK-RAJ: BOSNYÁK Gábor

1930-ban, Mezőtúron született, édesapját nem ismerte, a nagyszülei nevelték. Az elemi iskolát szülőföldjén kezdte, és az erdélyi Nagysajóban folytatta 1942-ig. Három évig ismét Mezőtúron élt, gazdasági cselédként. 1945–1950 között Budapesten dolgozott, főleg mint kubikus. 1950 októberében behívót kapott, az ÁVH belső karhatalomnál kellett szolgálatot teljesítenie. 1951-ben többek között a Gyűjtőfogházban, illetve a recski internálótáborban volt

őr. A kötelező három év letelte után benyújtotta a továbbsholgalati kérelmét, és szakaszvezetői rendfokozatban hosszabbított 1955 szeptemberéig, amikor saját kérésére – családi gondokra hivatkozva – leszerelt. Szolgalata idején, 1954-ben fejezte be a hatodik elemi osztályt. Ugyanebben az évben megnősült. Feleségével és gyermekükkel a VIII. kerületi Tömő utcában lakott. Leszerelése után különböző vállalatoknál helyezkedett el kubikusként, a forradalom kirobbanásakor a Mechanikai Műveknél dolgozott.

A forradalom alatt még a fegyverszünet előtti napokban felkelők igazoltatták a Rákóczi térnél. Mivel a személyi igazolványából kitűnt múltja, kellemetlen helyzetbe került, de végül elengedték. Még aznap csatlakozott a Práter utcai felkelőkhöz. Egy tífős raj élén a Szabad Nép székházhoz küldték őrségbe, ott szolgált november 3-áig. Valószínűleg a harcokban is részt vett. Feladatukhoz tartozott a járőrözés, az ÁVH-sok előállításá. November 4-én a szovjet bevonulás hírére fegyverét letéve hazament.

1957. május 27-én letartóztatták, feltehetően fényképekről és filmfelvételekeről azonosították. A Fekete László-tanács október 21-én 20 évi börtönbüntetésre ítélte. Ezt azonban 1958. április 21-én, másodfokon, Borbély János elnökletével a Népbírósági Tanács halálbüntetésre súlyosbította.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001.

BOSNYÁK-RAJ: NOVÁK Károly

Rákoskeresztúron született 1940-ben. Asztalossegéd édesapja a világháborúban, a szovjet fronton elesett. Édesanyja gyári munkás, préselő volt. Miután kijárta a nyolc általános osztályt, az építőiparban segédmunkásként dolgozott, majd 1956 elejétől az Orion gyárban (az édesanyja munkahelyén) kocsikísérőként szerzett állást 1200–1600 Ft-os fizetéssel. A forradalom idején a XVII. kerületben lakott.

1956. október 28–29-én csatlakozott a Práter utcai iskolát elfoglaló felkelőkhöz. Bosnyák Gábor rajában a Szabad Nép székház őrzésében és ÁVH-s, funkcionáriusok felkutatásában vett részt. Október 30-án már csak a pártház elfoglalása után érték ki a Köztársaság térre, 31-én fegyveresen biztosították a téren a kazamaták után kutató ásatásokat. A periratok szerint november 4-ig volt a Práter utcaiak nemzetőre.

November 16-án elindult másodmagával kerékpáron, hogy elhagyja az országot. 20-án éjszaka lépte át a határt, immár egy nagyobb társasággal. A lágerben Angliába toboroztak bányamunkásokat, és január 7-én meg is érkezett tizedmagával a szigetországba. Három hónapig dolgozott egy walesi bányában, de otthagya, Londonban lágerben töltött két hetet, majd újabb két hétig Hull-ban, a fagylaltgyárban végzett segédmunkát. Ezután asztalosmunkát vállalt egy antennagyártó cégnél. Létszámcsökkentés következtében visszakerült Londonba, a magyar emigránsok szállójába. Az angol rendőrség – miután egy razzia során fegyvernek minősülő boxert talált nála – egy hónapos vizsgálati fogság után három hónapra ítélte, egy évre felfüggesztve. Egy verekedés miatt ítélete jogerőssé vált, a fiatalok börtönébe került. Két havi angliai raboskodás után 1958. június 27-én a hazatelepítési bizottság közreműködésével visszatért Magyarországra, és Budapesten, a Phylaxia Vállalatnál helyezkedett el. 1958. július 22-én letartóztatták, és a „Fáncsik-per” VII. rendű vádlottjaként az I. fokú Tutsek-tanács – noha 1956-ban még csak 16 éves volt, és semmi sem bizonyította, hogy erőszakos cselekményt követett volna el – halálra ítélte. A II. fokú bíróság azonban elegendőnek látta a tíz évnyi szabadságvesztést is. 1963. március 26-án szabadult.

Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001.

BOSNYÁK-RAJ: PONCZOK Sándor

Roma családban, Bicskén született 1926-ban. Édesapja gépmester volt, de megrokkant, nevelőapja pedig zenész. Édesanyját 1939-ben elvesztette. Iskolába nem járt, nem tanult meg írni, olvasni, 9 éves kora óta dolgozott. 1952-ben Budapesten, a cementgyárban vállalt munkát, majd Gödöllőn lett gépmester. Az első élettársától két gyermeke született, a második pedig öt gyermekkel költözött hozzá.

A fegyverszünet előtt csatlakozott a corvinistákhoz, a Szabad Nép székházba küldték őrségbe a Práter utcából, a Bosnyák Gábor vezette részleggel. Előbb valószínűleg államvédelmistákkal kerültek tűzharcba, majd a Rákóczi út–Nagykörút kereszteződésénél szovjet harckocsikat támadtak meg. Őrszolgálatot láttak el, a fegyverszünet kihirdetésekor pedig megkezdték az ÁVH-sok begyűjtését. A november 4-ei szovjet támadás idején már otthonában tartózkodott.

A forradalom leverése után nyersbőr-begyűjtőként dolgozott, családjával Kistarcsán, a Zsófia telepen lakott. 1957. április 23-án, miután egy fotó alapján azonosították, őrizetbe vették. A „Bosnyák Gábor és társa” perben 15 évre ítélték. A II. fokú bíróság nem változtatott az ítéleten. A börtönben négy általános iskolai osztályt végzett, megtanult írni-olvasni. 1963. március 29-én szabadult, szeptember 11-ig rendőri felügyelet alatt állt Kistarcsán, és kőművessegédként dolgozott. 1966. augusztus 3-án meghalt.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001.

Levéltári források: Bosnyák Gábor és társa BFL 4006/57. Bosnyák Gábor és társa ÁBTTL V-141669. Fáncsik György és társai BFL 9024/59. Fáncsik György és társai ÁBTTL V-141310.

BOSNYÁK-RAJ: LADÁNYI SÁNDOR (?)

Ladányi Sándor (amennyiben a Baross téri felkelő van egyáltalán a Corvin/Práter utcai szabadságharcosokat ábrázoló képen) Tiszakeszin született 1933-ban, szülei cselédek voltak. 1950-ig egyénileg gazdálkodott juttatott földön, majd a helyi állami gazdaságban dolgozott. 1956-ban Dorogon volt bányász. Írni-olvasni nem tudott. A forradalom alatt a Baross téri csoporthoz tartozott, de tevékenységéről – azon túl, hogy igazoltatásokban állítólag részt vett – nincsenek adatok. 1957-ben munkatársai (akkor a mosonszolnoki állami gazdaságban dolgozott) felismerték egy győri kiállításon bemutatott francia fényképről. 1957. november 4-én letartóztatták, és egy évre ítélték. A pótnyomozás során nem sikerült jelentős vádat rábizonyítani, ezért 1958-ban megszüntették ellene a nyomozást.

Irodalom: Eörsi László: A „Baross Köztársaság”. A VII. kerületi felkelő csoportok. Budapest, 2011, 1956-os Intézet – ÁBTL – L’Harmattan.

Levéltári források: Baross tér 9., 19-ben lévő ellenforradalmárok ÁBTL O-16796. Ladányi Sándor ügye ÁBTL V-143139.

CSIZMADI FERENC

Error!

Bookmark not defined.

1932-ben született Budapesten, munkáscsaládban. Az elemi és két polgári osztály elvégzése után még gyermekként segédmunkát végzett különböző munkahelyeken, legutoljára az Újpesti Vegyipari és Festék Vállalatnál. Közben továbbszolgáló katona és ifjúsági Budapest-bajnok ökölvívó volt. Megnősült, házasságából három gyerek született. Sikkasztás és közveszélyes munkakerülés vádjával fél évig bebörtönözték.

November 4-én hajnalban a szovjet intervenció hírére és Nagy Imre rádiószózatát hallva a XIII. kerületben több felkelő csoport alakult, főleg a kerület északi részében. A legerősebb csoport irányítását Csizmadi Ferenc vette át. A Váci út-Rákospatak kereszteződésénél alakított ki harci álláspontot, a csoport tagjai ott vették célba a városba tartó szovjet páncélosokat. Az egyre fokozódó tüzfölény végül meghátrálásra kényszerítette őket. Csizmadi csoportjának tagjai egy járőrszolgálat során feltartóztattak egy kémgyanús embert, majd mikor feltevésüket beigazolódva látták, agyonlőtték. (A későbbi vizsgálat szerint az illető elmebetegségben szenvedett, vagyis a vádokban ártatlan volt.)

Csizmadi november 5-én Nagy Ferenc főhadnagy ládagyári osztagához csatlakozott, amely még másfél napig kitartott. 1957. október 27-én letartóztatták le. Vallomása szerint: „Én azért fogtam fegyvert a szovjet csapatok ellen, mert egyetértettem Nagy Imre felhívásával, és mint magyar embernek és katonaviselt személynek kötelességemnek tartottam, hogy harcoljak a szovjet csapatok ellen. Azt reméltem, hogy a szovjetek kivonulása után Magyarország független és demokratikus ország lesz. [...] A magyar kormány azt fogja tenni, amit a magyar nép akar.” Zalai Miklós tanácsa 1958. augusztus 30-án halálra ítélte, és a verdiktet másodfokon Mecsér József tanácsa 1958. november 10-i ülésén jogerőre emelte. 1958. november 12-én kivégezték.

Eörsi László: Az 1956-os forradalom a XIII. kerületben. XIII. kerületi helytörténeti füzetek, 2. 1997.; Eörsi László – Juhász Katalin – Szabó Ivett: Angyalföld 1956. Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény – 1956-os Intézet, 2006.

A kép először a Life 1956. november 12-i számában jelent meg. Készítője Michael Rougier (1925–2012), akkor a Life fotósa, ismert fotóriporter. Rougier egyik nagy témája, ami világhírnevet hozott számára, a gyermeki kiszolgáltatottság volt, elsősorban a háborúban. Leghíresebb képei a koreai háború árváiról készültek (lásd itt: <http://time.com/3652413/photographer-spotlight-michael-rougier/>). Az 1956-os budapesti képei egyikén látható fiú mintha a koreai árváról, Kangról szóló történetet folytatná, máskor, más környezetben. Rougier később Japánban készítette leghíresebb sorozatát – ugyancsak tinédzserekről. (http://index.hu/kultur/life/life_michael_rougier/). Fotói szereplőit mindig megnevezte – ez a magyarázata, hogy a szokásoktól és a korabeli tudósítói gyakorlattól eltérően a nevet tartalmazó aláírással látta el képét.

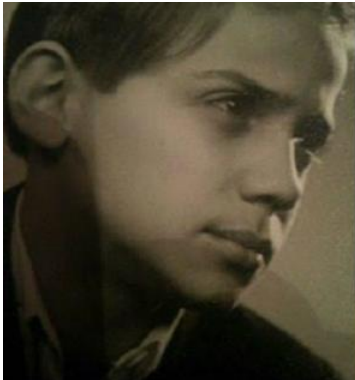

A kép eredeti megjelenésekor a fotós feltüntette a szereplő nevét, a „15 éves Pruck Pálét”. Pruck Pál (1942–2000) állami gondozottként intézetben nevelkedett. 1956 júliusában végezte az általános iskolát, majd ipari tanuló lett, és egy budapesti iparitanuló otthonban élt. A forradalom alatt eltávozott (voltaképpen megszökött) az intézetből és több társával a városban csavargott. Tanúja volt a forradalmi eseményeknek, s a legtöbb időt a Corvin közben töltötte. Forradalmi részvételére vonatkozó adatok a megtorlás irataiban nem szerepelnek. Saját, későbbi elmondása szerint a harcok után ugyan őrizetbe vették (bizonytalán a magyar karhatalom), de onnan egy nevelő hamarosan visszavitte az iparitanuló intézetbe. Később, a hatvanas évek elején (17 évesen) csatlakozott egy galerihez. Eltulajdonítottak egy személygépkocsit, motorkerékpárt, kerékpárt loptak, padokat törtek össze. Ezért két évi börtönbüntetést kapott. Az aszódi javítóintézetbe került, ahonnan megszökött. 1968-ban újból autólopásért tartóztatták le. 1970-ben megnősült, s három gyermeke született. Jogosítványt szerzett, majd egy építőipari vállalatnál dolgozott. 2000-ben hunyt el tüdőrákban. Pruck 1956-os szerepéről és a híressé vált fotóról 1989 előtt két ízben is nyilatkozott, először 1982-ben a *Népszabadság* kiváló rendőri kapcsolatairól híres (vagy inkább hírhedt) bűnügyi riporterének, Szabó Lászlónak (<https://www.scribd.com/document/329895478/Szabo-Laszlo-Ket-fenykep-nyomaban>). 1986-ban megszólalt a Magyar Televízió *Velünk élő történelem* című, Berecz János MSZMP KB-titkár által főszerkesztett dokumentumfilmjében. Mindkét nyilatkozata arról szólt, hogy 14 éves fejjel az eseményekből nem sokat értett, viszont élvezte a „balhét”, a rendkívüli helyzetet, az intézeti fegyelem eltűnését. 1989 után viszont Pruck nem szólalt meg, nem adott elő új vagy más történetet saját forradalom alatti szerepéről, így neve feledésbe merült.

Pruck Pálról Erich Lessing osztrák fotóriporter is készített néhány képet a Corvinban és környékén, amelyek közül egyik-másik meg is jelent. Ezekben is jellegzetes, földig érő beszakrtos kabátjában, sapkájában látható, csak más fegyverrel, ami arra vall, hogy képeket (Lessingét és Rougier-ét egyaránt) az akkori tudósítói-haditudósítói szokásoknak megfelelően beállították, megkomponálták.

Dózsa László színművész (1942–) hosszú ideig azt állította, hogy a *Life* nevezetes fotóján ő szerepel. Forradalom alatti szerepéről saját önéletírása (*Bohóc vérben és vasban*. Budapest, Kairosz, 2007), a róla szóló riportkönyv (*A rivaldától a vérpadig és utána / Dózsa Lászlóval beszélget Borbély László*. Budapest, Kairosz, 2006), valamint nagyszámú nyilatkozata tartalmaz változó mennyiségű és tartalmú részletet. Dózsa forradalmi részvételének a megtorlás irataiban nincsen nyoma. Történeteinek számos részletét megkérdőjelezték, a legrészletesebben Eörsi László (<http://168ora.hu/szemtanuk-hijan-dozsa-laszlo-legendajarol/>). Dózsa 2016. november elején, amikor Pruckot hozzátartozói és ismerősei a plakáton felismerték, úgymond „kegyeleti okokból” lemondott arról, hogy ő szerepel a képen. A megfogalmazást nehéz másként értelmezni, mint hogy maga Dózsa sem volt biztos abban, vajon a kép róla készült-e. Rougier eredeti aláírása, Pruck tanúságtétele, a két gyermek egykorú fotóinak részletes összehasonlítása teljesen egyértelművé teszi, hogy a képen Pruck Pál szerepel.

FEJES JÓZSEF TIBOR („Keménykalapos”)

Budapesten, 1934-ben, munkáscsaládban született. Szülei két-három éves korában elváltak, menhelyre került, ahonnan 1942-ben egy gazdához adták ki Kolozsvárra, majd Marosvárhelyre. Innen megszökött, 1949-ben a sztalinaolti javítóintézetbe került, majd 1950–54 között, Temesvárott kitanulta a lakatos szakmát, és elhelyezkedett a resicai turbinaüzemben. Miután megtudta édesanyja címét, kérte repatriálását. 1956 januárjában jött Magyarországra, apjához költözött, s először a Georghiu Dej Hajógyárban, majd a VI. kerületi Vegyesipari Javító Vállalatnál dolgozott 800 Ft fizetéssel. A VI. kerületi Szondi utcában lakott.

1956. október 23-án a Sztálin-szobor ledöntésekor azt hallotta, hogy a VIII. kerületi rendőrkapitányságon több diákot bezártak. Bár ez vaklármának bizonyult, a tömeggel együtt fegyvereket követelve behatolt az épületbe. Ezután a Corvin köz felkelőkhöz csatlakozott. Részt vett a harcokban, a mozi ablakánál teljesített őrszolgálatot, jelezte a szovjet csapatok közeledését. Később a mozi előtti ágyúhoz osztották be őrnek.

A harcok befejeztével a forgalom irányításában segédkezett, gépjárműveket, járókelőket igazoltatott a József körúton. Október 30-án, a tűzszünet után két nappal a Rákóczi téren társaival igazoltatták majd agyonlőtték Balassa János ÁVH-s főhadnagyot, akinél BM-es igazolványt, fegyvert találtak. 31-én a VI. kerületi tanácson kapott fegyvertartási engedélyt, majd őrá bízta a Szentkirályi utcai vöröskeresztes raktár őrzését. Másnap – édesapja javaslatára – a VI. kerületi rendőrkapitányságon jelentkezett nemzetőrségi szolgálatra. A rendőrök nemigen bírtak vele: „...kijelentette, hogy géppisztolyát nem teszi le, mert ő ezt a harc során szerezte.” (Fejes nevezetes képén valóban egy akkor még a szovjet hadseregben is ritka AK 47-es gépkarabélyt tart.) Itt 3-ig tartózkodott. Abban megoszlanak a források, hogy 4-én részt vett-e a Kisfaludy köz védelmében, de 5-étől már otthon volt, és hamarosan jelentkezett a munkahelyén. Ekkor már hegesztő szakmunkát is végzett, és fizetése 1600 Ft-ra emelkedett.

A megtorló hatóságok feltehetően megjelent fényképei alapján azonosították. 1957. április 30-án közbiztonsági őrizetbe került, 1958. március 10-én pedig előzetes letartóztatásba. 1959. január 22-én a Tutsek-tanács halálra ítélte. II. fokon, Borbély János népbírósága 1959. április 7-én jogerőre emelte a verdiktet, a kegyelmi tanács egyhangúlag jóváhagyta ezt. Két nap múlva kivégezték.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001.

Levéltári források: Fejes József Tibor pere BFL 8083/58.

HAVRILLA BÉLÁNÉ STICKER KATALIN

1932-ben Esztergomban született. Édesapját, aki szobafestő volt, nem ismerte, születésekor rögtön menhelyre adták, akárcsak négy testvérét. Innen később családokhoz került. Hét általános iskolai osztályt végzett. Édesanyja 13 éves korában vette magához. 1948–52 között az újpesti Magyar Pamutban dolgozott. 1952-ben férjhez ment, de házassága nem sikerült, hamarosan elvált. 1952–55 között takarítónőként dolgozott a honvédségnél, majd a forradalom kirobbanásáig a Lámpagyárban volt gépmunkás, 700–1000 Ft-os jövedelemmel. A VI. kerületi Bajza utcában, más forrás szerint a II. kerületi Mártírok útján lakott.

Október 24-én a Vörös Csillag Nyomdánál csatlakozott egy tüntető csoporthoz, 25-én a Corvinnál vöröskeresztes szolgálatban tevékenykedett (élelmet osztott, sebeket kötözött), majd fegyvert fogott. Itt ismerkedett meg Wittner Máriával, akivel szinte mindvégig együtt tevékenykedett a forradalom idején. 26-án a Vajdahunyad utcai csoporthoz csatlakozott. Részt vett a szovjetek elleni harcban, a fegyveres őrszolgálatban, igazoltatásokban. November 4-én ő is harcba szállt az intervenciós csapatok ellen. Több felkelőtársával 7-én Ausztriába

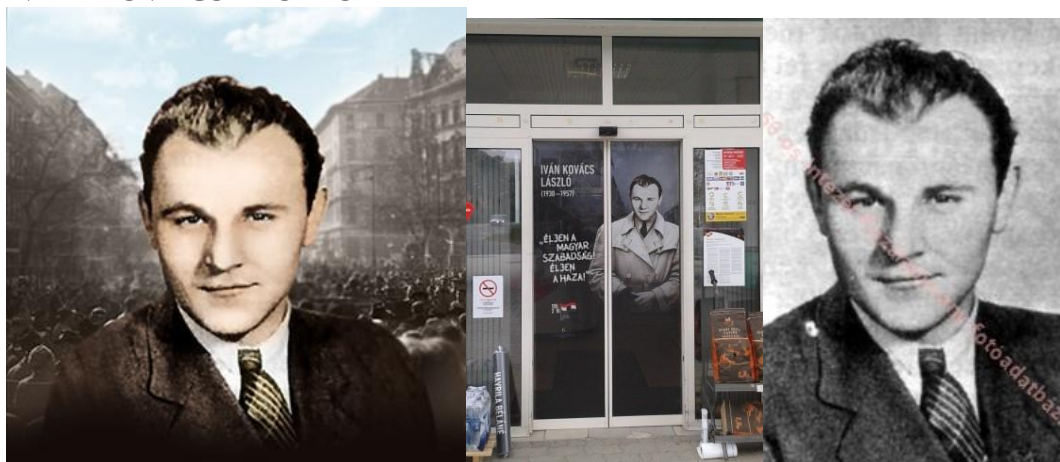
emigrált. Magyarországi udvarlója kérésére, honvágytól szenvedve – és az intelmekre nem hallgatva – hazatért.

1957. július 25-én letartóztatták. A „Wittner Mária és társai” per II. rendű vádlottjaként az elsőfokú és a másodfokú bíróság egyaránt halálra ítélte. 1959. február 26-án kivégezték.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001. Eörsi László: „Ellenfehérkönyv”. Szerzői kiadás, 2006. Wittner Mária: Életre ítélve. Szabad Tér Színház Nopnprofit Kft. 2012.

Levéltári források: Wittner Mária és társai. BFL 8046/58. Wittner Mária és társai. ÁBTL V-142941.

IVÁN KOVÁCS LÁSZLÓ

Debrecenben született 1930-ban, négygyermekes családban. Édesapja hivatásos katona, főtörzsőrmester volt. A család 1944-től egy évig Németországban, Landsbergben élt. Emiatt az apától később megvonták a nyugdíjat, fiát ezért nem nyerhetett felvételt a jogi egyetemre, csak a Közgazdasági Egyetem esti tagozatára, ahová egy évig járt. 1951-től 1953-ig a Magyar Néphadsereg üzemanyag-nyilvántartó polgári alkalmazottjaként dolgozott, de 1953-ban elbocsátották, amikor kiderült, hogy elhallgatta azt, hogy Nyugaton járt. Az alsógödi Petőfi SE-nél, majd a Pusztavámi, illetőleg a Soproni szénbányáknál, a pilisvörösvári bányánál, végül az Orvosi Műszer és Fogászati Cikkek Nagykereskedelmi Vállalatánál volt alkalmazásban, mindenütt sportolóként (labdarúgóként).

1956. október 23-án a tüntető tömeg tagjaként ott volt a Bem téren, a Kossuth téren és a Sztálin-szobor ledöntésénél. Amikor a Bródy Sándor utcában eldőrdültek a lövések, egy egyetemista küldöttség tagjaként tiltakozott a Rádió épületében az ÁVH-sok fellépése ellen, majd részt vett az ostromban. 24-én este csatlakozott a Corvin közti felkelőkhöz. A harcok alatt nemcsak bátornak, de megfontoltnak is bizonyult. 25–26-án egyre inkább tőle kértek tanácsot, gyakorlatilag parancsnoknak tekintették. 28-ától szinte folyamatosan képviselte egységét a különböző fegyverszüneti, később nemzetőrségi tárgyalásokon, eközben a rend fenntartásán, az önkényeskedések megakadályozásán fáradozott. Mindinkább szembekerült azonban a Corvin közti parancsnokság többségével, akik jóval kevésbé hajlottak a megegyezésre a kormánnyal és a katonai vezetőkkel. November 1-jén ellenlábasai értekezletet hívtak össze, lemondatták, és Pongrátz Gergelyt választották meg főparancsnoknak, őt pedig az első parancsnokhelyettesnek választották. November 4-én, amikor a szovjet támadások közepette is fellépett az önkényeskedés ellen, ellenfelei árulással vádolták, lefegyverezték és falhoz állították. Végül Pongrátz átkísértette a Kilián laktanyába, egy későbbi kivizsgálásra. A parancs végrehajtását meghiúsította egy váratlan géppisztolytűz, Iván Kovács elmenekült. A Corvin parancsnokság árulónak bélyegezte, akit likvidálni kell.

Iván-Kovács László elvetette az emigrálás gondolatát, egyrészt mert úgy érezte, külföldön még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerül, másrészt mindenáron igazolni akarta, hogy nem áruló.

Tervezte Maléter kiszabadítását, röpcédulákat gyártott és terjesztett, illegális párt szervezésébe fogott, amelynek a Turul nevet adta. 1957. március 12-én őrizetbe vették. I. rendű vádlottként, három társával állt a bíróság előtt. Major Miklósné tanácsa 1957. augusztus 22-én a legsúlyosabb ítélet mellett döntött, s ezen december 27-én a II. fokú Vida-tanács sem kívánt változtatni. 1957. december 30-án végrehajtották az ítélet.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001.; Eörsi László – Filep Tibor: „jogot akartam mindenkinek” (Iván Kovács László Emlékkönyv). Gold Book Kft., 2007. Debrecen. Galambos István: Iván-Kovács László a Corvin közti felkelők főparancsnoka. *Rubicon*, 2016. 10-11. sz. 26-39.

Levéltári források: Iván Kovács László és társai Pest Megyei Levéltár 002/57., Iván Kovács László és társai ÁBTL V-145626. Kovács István és társai ÁBTL V-150005. Váradi Gyula és társai ÁBTL V-150006.

MANSFELD PÉTER

Budapesten született, 1941-ben, háromgyermekes családban, édesapja önálló fodrázmester volt. 1945-ben a család más férfi tagjaival – Mansfeld Péter nagybátyjával, nagyapjával együtt – „málenkij robotra” vitték. Édesanyja ugyancsak fodrász volt, 1951-ben különváltak, két év múlva felbontották a házasságot. Mansfeld Péter a nyolc általános elvégzése után esztergályos ipari tanuló lett. A forradalom alatt csatlakozott a Széna téri fegyveres felkelő csoporthoz. Szabó János parancsnok először elküldte, mert túlságosan fiatalnak találta, később mégis ő lett a gépkocsi összekötő, noha nem volt jogosítványa. November 4-én estig ott volt a Széna tériek bázishelyén, a földalatti építkezés munkásszállójában. November 5-étől egyik barátjával elsősorban a fegyverek összegyűjtésével és elrejtésével foglalkozott, hogy használni lehessen őket egy későbbi forradalom esetén. — 1957-ben folytatta tanulmányait. Ám többrendbeli lopás vádjával október közepén elfogták, és 1958. január 29-én egyéves börtönbüntetésre ítélték, amelynek végrehajtását háromévi próbaidőre felfüggesztették. A munkahelyén megbocsátottak neki, mivel „okos, szorgalmas és igen tanulékony fiú”. Ám amit a vizsgálati fogságban a rabtársaktól hallott, meghatározó élménye maradt, és a rendszer engesztelhetetlen ellenségévé tette. Február 15-én barátaival elhatározta, hogy „gengszterbandát” alakít, és bosszút áll a kivégzett Szabó bácsiért és fogságban lévő sógoráért. Másodmagával vezette a csoportot. Autókat „vettek kölcsön”, egy rendőrt lefegyvereztek az osztrák követség előtt. Más akcióra nem volt módjuk, 19-én a rendőrség elfogta őket. Mansfeld nem tört meg a fogságban, minduntalan szökni próbált, egyszer – átmenetileg – sikerrel. Hat társával, II. rendű vádlottként került a bíróság elé. Rettenthetetlenségével maga ellen hangolta bírait, és végül jelentős részben ennek tulajdonítható, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1959. március 19-én egyhangúlag halálra ítélte. (Első fokon 1958. november 21-én a Guidi-tanács ítélete életfogytiglan volt) Az ítéletet két nap múlva végrehajtották.

Irodalom: Jobbágyi Gábor: A „pesti srácok” pere. Mansfeld Péter és társai elítéltetése. Az élet és igazság védelmében. Budapest, Püski, 1998. 172–178. ; Csernák Árpád – Gelencsér Zsolt: Felnőtté tiporva

(regény Mansfeld Péterről és a „pesti srácok”-ról), Kráter Kiadó, 2003. Eörsi László: „Rendkívüli idők, rendkívüli cselekmények” (Tóth Ilona és Mansfeld Péter története és mítosza). Szerzői kiadás, 2016.

Levéltári források: Blaski József és társai BFL 8084/58. Blaski József és társai ÁBTL V-144222.

MENSÁROS LÁSZLÓ

Mensáros László színész, Kossuth díjas, Kiváló Művész (1926–1993) 1952. augusztus 1-jétől 1957 szeptemberéig a debreceni Csokonai Színház tagja volt. 1952–54-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskolán folytatja tanulmányait levelező tagozaton. 1954. április 18-án a Rómeó és Júlia bemutatója után augusztus 25-én színésszé nyilvánították, és megkapta színészklevelét.

1956-ban Debrecenben a színházi és a városi Forradalmi Bizottmány tagja volt, többek között neki is köszönhető, hogy a színházban semmiféle atrocitás nem történt. 1957 októberében a Madách Színházhoz szerződött. 1958. augusztus 22-én Budapesten letartóztatták. 1959. április 9-én a debreceni megyei bíróság a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel bűntettében találta bűnösnek és 2 év 2 hónap börtönre ítélte. 1959. szeptember 15-én a Legfelsőbb Bíróság népbíróági tanácsa ezt helyben hagyta. 1960. július 20-án szabadult. Előbb segédmunkás, majd pincér volt. 1961 októberétől a szolnoki Szigligeti Színházhoz szerződhetett. 1964 és 1984 között a Madách Színház tagja volt. 1984-ben nyugdíjaztatását kérte. 1985–89-ben a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia levelező hallgatója volt.

Irodalom: Mensáros – honlap: <http://mensaros.hu/index.php?pid=1>

MINDSZENTY JÓZSEF

Mindszenty Józsefet (1892–1975) 1915. június 12-én szentelték pappá. 1918–19-ben a jobboldali keresztény városi mozgalmak egyik szervezője volt Zalaegerszegen, ezért 1919. február 9-én letartóztatták, de később szabadon engedték. 1927-ben az egyházmegye zalai részeinek püspöki megbízottjává nevezték ki. 1940-ben Teleki Pál miniszterelnök megbízta a Nemzetpolitikai Szolgálat Mozgalmának dunántúli szervezésével, melynek célja a hazai németiség körében egyre erősödő náci befolyás megakadályozása volt. 1944. március 4-én a pápa veszprémi püspökké nevezte ki. 1944. október 31-én a székesfehérvári és a győri megyéspüspökkel és a pannonhalmi főapáttal közösen memorandumot intézett Szálasi Ferenchez a harcok beszüntetése érdekében. November 27-én több kispapjával együtt letartóztatták és Sopronköhidára hurcolták, ahol az orosz csapatok bevonulásáig raboskodott. 1945. szeptember 5-én XII. Pius esztergomi érsekké nevezte ki, majd 1946. február 18-án Rómában bíborosi rangra emelte. Egyházfői tisztségében megalkuvást nem ismerve szállt szembe az egyre erősebb sztálinista befolyással, ezért előbb sajtóhadjáratot szerveztek ellene, majd 1948. december 26-án letartóztatták, és 1949. február 8-án életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1955. július 17-én megromlott egészségi állapotára való tekintettel a püspökszentlászlói püspöki nyaralóba, majd a Nógrád megyei Felsőpeténybe szállították, ahol házi őrizetben tartották. 1956. október 30-án az ÁVH-s őrség megszüntette őrzését és szabadnak nyilvánította. Október 31-én katonai kísérettel érkezett Budára, az Úri utcai érseki palotába. A következő napokban nagyszámú hazai és külföldi látogatót fogadott, és sajtónyilatkozatokat adott ki. November 1-jén a kormány képviselőjében látogatást tett nála Tildy Zoltán és Maléter Pál. 1956. november 3-án este rádiószózatban fordult a nemzethez. Nyilatkozatában politikájának töretlenségét hangsúlyozta. Beszédének középpontjában az ország külső és belső békéjének helyreállítása, és egy többpártrendszerű, „igazságosan korlátozott magántulajdonon” alapuló „kultúrnacionalista szellemű” társadalom megteremtése állott. Határozottan fellépett a nemzeti egység megőrzése mellett, ugyanakkor felszólította a „bukott rendszer örököseit” a bűnösök pártatlan bíróság útján való felelősségre vonására, a vallásszabadság helyreállítására és a katolikus egyház „intézményeinek és társulatainak” visszaadására. Az eseményeket az „orosz birodalom beavatkozása” miatt nem forradalomként, hanem szabadságharcként értékelte. November 4-én hajnalban Tildy Zoltán kérésére a Parlamentbe ment, majd az amerikai nagykövetségre menekült, ahol menedékjogot kapott. 1971. szeptember 28-án a magyar állam, az Amerikai Egyesült Államok kormánya és a Vatikán előzetes megállapodásának értelmében elhagyta a követséget és Magyarországot. 1973. november 1-jén VI. Pál felszólította, hogy a kommunista országok felé való nyitás érdekében ajánlja fel lemondását. Mindszenty erre nem volt hajlandó, ezért a pápa december 8-án megüresedettnek nyilvánította az esztergomi érseki széket. 1991. május 4-én földi maradványait hazaszállították Magyarországra, és az esztergomi bazilika kriptájában helyezték végső nyugalomra.

Irodalom: Balogh Margit: Mindszenty József I-II. Budapest, 2015, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont.

NICKELSBURG LÁSZLÓ

Budapesten született 1924-ben, négygyermekes családban. Édesanyja egyedül nevelte föl őt és három bátyját, mivel édesapja 1927-ben meghalt. Nickelsburg egy évig gépipari technikumba járt, majd 1941-ben műszerésszakmát szerzett, és egy kisiparosnál műszerészinasként kezdett el dolgozni. Tagja lett a Munkás Testedző Egyesületnek, majd 1941-ben a Vasas Szakszervezetnek is. 1942-ben bekapcsolódott a békemozgalomba, ott volt a Kossuth- és a Petőfi-szobor előtt rendezett tüntetésen. 1944-ben mint zsidó származásút munkaszolgálatra hívták be, ám onnan november 4-én megszökött, és a háború végéig bujkált. Édesanyját és mindhárom testvérét deportálták, valamennyien a bergen-belseni haláltáborban vesztették életüket. Nickelsburg 1945 után előbb műszerész-alkalmazottként dolgozott különböző kisiparosoknál, majd a Danuvia szerszámgépgyárban lett műszerésszegéd. Levelező hallgatóként gépipari technikumba iratkozott be, részt vett a sztahanovista mozgalomban. 1956-ig több munkahelyen megfordult, 1953-ban pedig belépett a Magyar Dolgozók Pártjába; saját későbbi vallomásai szerint ezekben az években valamilyen formában együttműködött az Államvédelmi Hatósággal. Megnősült, házasságából egy gyermek született.

1956. október 26-án vagy 27-én csatlakozott a Baross téri felkelőkhöz, ennek pontos körülményeit és indítékait nem ismerjük. Nem világos, miként került igen rövid idő alatt a Baross téri felkelőcsoport élére, amelyet addig Pásztor Gyula és Pásztor Sándor vezetett. Ők hárman a továbbiakban együtt irányították a csoportot, de szinte minden csoporttag Nickelsburgot tartotta első számú vezetőnek. Keményebb kézzel irányította a beosztottakat, mint általában az 1956-os felkelőparancsnokok. Október 29-én egyes adatok szerint utasítást adott két ÁVH-s és két fosztogató, parancsmegtagadó felkelő kivégzésére. Másnap parancsot adott a Köztársaság téri pártház ostromára, de ebben ő maga nem vett részt. Az objektum elfoglalása után valószínűleg tüzet vezényelt több foglyul esett ÁVH-s sorkatonára. A fosztogatást azonban ekkor sem tűrte. Tevékenyen részt vett a nemzetőrség megszervezésében, november 3-án délelőtt a Forradalmi Karhatalmi Bizottság tífős Operatív Bizottságának tagja lett. November 4-én reggel Nickelsburg csoportjas élén felvette a harcot a támadó szovjet csapatokkal, november 6-án sebesültmentés közben megsebesült. A Péterfy Sándor utcai kórházban részt vett a politikai ellenállásban, röpcédulák előállításában.

1956 december elején Ausztriába távozott, majd hamarosan hazatért. December 14-én feljelentésre a karhatalmisták lefoglalták, s egy hétig fogva tartották. Visszatért munkahelyére, a Tűzvédelmi Berendezések Gyárába, és ott dolgozott 1957. február 11-i letartóztatásáig.

Védekezési stratégiáját kezdettől fogva a csaknem teljes tagadásra alapozta. 1958. szeptember 11-én szervezkedésért és „társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás büntetében, mint felbujtó[t]” életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. A Vágó-tanács 1959. március 27-én megfelelőnek találta az elsőfokú ítéletet. 1960. március 12-én Nickelsburg felülvizsgálati kérvényt küldött az Elnöki Tanács elnökének, de ekkor már fél éve tartott egy újabb nyomozás a még szabadlábon lévő Baross téri csoporttagok ügyében, akik közül többen tettek rá nézve igen terhelő vallomást. 1961. július 15-én a Legfelsőbb Bíróság egyfokú eljárásban halálra ítélte, augusztus 26-án kivégezték.

Irodalom: Eörsi László: *A „Baross Köztársaság” 1956 (A VII. kerület felkelőcsoportjai)*. 2011. L'Harmattan – ÁBTL – 1956-os Intézet. László Dávid: Nickelsburg László, a Baross tér vezére. *Rubicon*, 2016. 10-11. sz. 40-51.

Levéltári források: Hercegh Benjámin és társai MOL XX-5-h. 41–49. d., „Kecskeméti” ÁBTL B-89988. Kovács István és társai V-150005., Nickelsburg László és társa BFL 7098/57., Nickelsburg László pere ÁBTL V-142299., Péch Géza és társai BFL 3676/57., Péch Géza és társai perirata ÁBTL V-142229.

PÁLINKÁS (PALLAVICINI) ANTAL

A hercegprímás és bíboros úr őrzői körében

Pallavicini Antal őrnagy 1922. július 30-án született Budapesten, nagy múltú arisztokrata család gyermekeként (Édesanyja csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrássy Borbála grófnő volt.) Pallavicini Antal a gimnáziumi érettségi után a csepeli Weiss Manfréd Gépgyárban kezdett dolgozni, majd 1940-ben önkéntesként bevonult a Magyar Királyi Honvédséghez. 1943-ban harckocsizó hadnaggyá avatták. Magyarország német megszállása után bekapcsolódott a náciellenes, antifasiszta ellenállási mozgalomba. Részt vett a Magyar Front létrehozásában, a Bajcsy-Zsilinszky Endre és társai által vezetett demokratikus ellenállási mozgalom katonai csoportjának összekötőjeként működött. A szervezkedés vezetőinek letartóztatása után átszökött a frontvonalon, és szovjet fogságba esett. 1946 februárjában érkezett haza a szovjet hadifogságból. Sikeresen átesett az igazolási eljáráson, így megmaradhatott a katonatiszti pályán, Beleznay István vezérőrnagynak, a Honvédség anyagi főcsoportfőnökének segédtisztje lett. Belépett az Magyar Kommunista Pártba. 1951-ben történelmi Pallavicini családnevét a plebejus hangzású Pálkásra változtatta. 1956-ban a rétsági Páncélos Tiszthelyettes Kiképző Ezred törzsfőnöke volt.

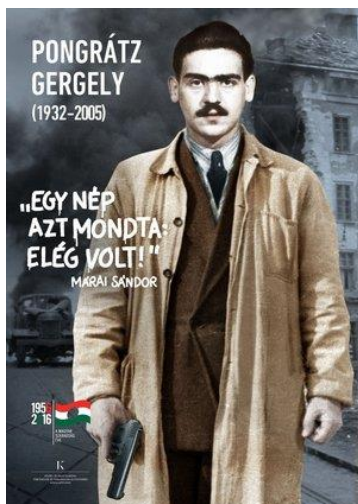
A forradalom alatt az egység katonatanácsának elnökévé választották. Kapcsolatban állt a helyi civil forradalmi szervezetekkel, a nemzetőrség részére több alkalommal fegyvert és lőszert szolgáltatott ki. Október 31-én Pálkás őrnagy vezette azt a menetoszlopot, amely Budapestre szállította az előző napon kiszabadult Mindszenty József esztergomi érseket. A budai Várban Pálkás őrnagy különítményének tisztjei látták el az Úri utcai érseki palota őrzését november 4-éig, amikor a szovjet csapatok támadásának hírére Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetségre ment. Pálkás őrnagy ezután tisztáraival együtt visszatért

résztávolsági állomáshelyére. Az ezredparancsnok, Garami Lajos utasítására riadót rendelt el, páncélosai védelmi terepszakaszt foglaltak el, a civil felkelőknek nagy mennyiségű fegyvert adtak ki. A Honvédelmi Minisztérium utasítása értelmében nem került sor tűzharcra, letették a fegyvert a bevonuló szovjet csapatok előtt.

Pálincás nem írta alá a tiszti nyilatkozatot, saját maga kérte leszerelését, majd garázsmesterként dolgozott. 1957. február 6-án éjszaka letartóztatták. Katonai bíróság elé állították. Mindszenty bíboros törvénytelen kiszabadításával, ellenforradalmi röplapok aláírásával, és a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésével vádolták meg. 1957. szeptember 16-án Pálincás Antalt a Budapesti Katonai Bíróság első fokon életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. Az ügyész fellebbezése nyomán ítéletét a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa 1957. november 11-én halálbüntetésre súlyosbította. 1957. december 10-én kivégezték. Az 1989-es rendszerváltás után rehabilitálták, posztumusz ezredesi előléptetést kapott.

Irodalom: Tyekvicska Árpád: *A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálincás-Pallavicini Antal a forradalomban*, Századvég–1956-os Intézet, Budapest, 1994. Tyekvicska Árpád: *Szegény Pallavicini!*, Rubicon, 6. évf., 1995. 6–7. sz. 46–49. p. Albrecht Gyula: *A bíboros kísérője*, Heti Válasz 3. évfolyam, 43. szám, (2003. október 24.). Clemente Manenti: *Magyarország 1956. A bíboros és őrzője*, Bologna, 2007.

PONGRÁTZ GERGELY

1932-ben született Szamosújváron, kilencgyermekes családban. Édesapja 1940-ben Szamosújvár polgármestere lett. 1945-ben a család Mátészalkára, a következő évben Soroksárra költözött. Bácsalmáson végezte a mezőgazdasági gimnáziumot, és a forradalom kitörésekor a hényelpusztai (Buják, Nógrád m.) állami gazdaságban dolgozott.

Október 25-e körül került a legjelentősebb fegyveres felkelőbázisba, a Corvin moziba, ahol hamarosan meghatározó szerephez jutott, parancsnokhelyettes lett. 27-én idegösszeroppanással kórházba került. A fegyverszüneti tárgyalások során bizalmatlanul viszonyult a politikai és katonai vezetőkhez, semmiféle egyezkedési hajlandóságot nem mutatott. Különösen Maléter Pál ezredessel volt ellenséges. November 1-én Iván Kovács Lászlótól átvette a Corvin közü és környéki fegyveres felkelők főparancsnokságát. Ellenezte a 17 évesnél fiatalabbak lefegyverzését, és a szovjet páncélosroncsok elszállítását. A Corvin köz az ő parancsnoksága alatt is a legtekintélyesebb nemzetőrbázis maradt. A fegyverszüneti, nemzetőrségi tárgyalásokon azonban csak ritkán vett részt csoportja képviselőjeként.

November 4-én hajnaltól a Corvin élén megpróbált harcba szállni a szovjet támadókkal, de a túlerő, a veszteségek, az aknátámadás miatt társai egy részével november 5-re virradó éjszaka a Víg utcai rendőrkapitányságra vonult vissza, ahol lemondott a főparancsnokságról. Mivel nem látszott semmilyen lehetőség a további eredményes ellenállásra, a hónap végén elhagyta az országot.

Bécsben csatlakozott a bécsi „Magyar Forradalmi Tanács”-hoz, amelynek tagjai nem mondtak le a forradalom célkitűzéseiről. Mint ex-felkelőparancsnok jelentős tekintéllyel rendelkezett. 1957 februárjáig Bécsben és Genovában tevékenykedett. A Tanács megszervezte, hogy volt Corvin közí társával, Renner Péterrel futárszolgálatot vállal Magyarországon, de ő az utolsó pillanatban visszalépett, és testvéreihez az Amerikai Egyesült Államokba távozott. New Yorkban vagongyári munkásként kezdte az emigrációt, majd Bostonban takarítóként dolgozott egy autókereskedőnél, később egy hangszergyárban helyezkedett el. 1957-ben Chicagóban a Magyar Szabadságharcos Szövetség alelnökének választották, ezt a tisztséget 1982 februárjáig viselte. 1959-től tizenkét évig Madridban élt. Visszatérve Amerikába, biztosítási ügynök lett, később sertéstelepet vezetett Arizonában.

1990-ben látogatott haza először. A választások előtt érkezett, mint mondta azért, hogy segítse a régi rendszer széthúzó ellenzékét. 1991-ben, amikor végleg hazaköltözött Magyarországra, gazdaságát a fiára hagyta. Az 1956-os Magyarok Világszövetsége, később az '56-osok Szövetségének budapesti elnöke és a Pofosz tiszteletbeli elnöke, majd elnökhelyettese, a „Pesti Srácok” Alapítvány létrehozója és vezetője lett. Önerőből hozta létre Kiskunmajsa határában az 1956-os Emlékmúzeumot. Részt vett a Jobbik Magyarországért mozgalom alapításában. 2005-ben hunyt el.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001. Eörsi László – Filep Tibor: „jogot akartam mindenkinek” (Iván Kovács László Emlékkönyv). Gold Book Kft., 2007. Debrecen. Pongrácz Gergely: *Corvin köz 1956*. Chicago, 1982, Szerző kiadása.

Levéltári források: Iván Kovács László és társai Pest Megyei Levéltár 002/57., Iván Kovács László és társai ÁBTL V-145626., Kovács István és társai ÁBTL V-150005., Váradi Gyula és társai ÁBTL V-150006.

SPONGA JULIANNA

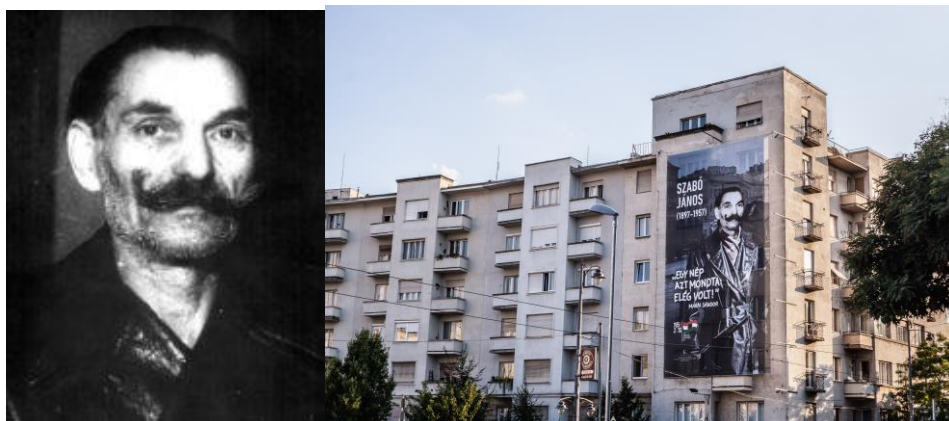
1937-ben született Tatárszentgyörgyön paraszti családban. A család feltehetően még a háború előtt felköltözött Budapestre, de a csepeli otthonukat csak 1945-ben vették birtokba. Juliannának három bátyja és egy öccse volt. Az apa és idősebb testvérei a Csepeli Vas- és Féműveknél helyezkedtek el. Juliannát csavargásért, „közveszélyes munkakerülésért” 1952-ben és 1954-ben őrizetbe vették, 1955-ben ügyében ítélet is született; hat hónapra ítélték és 1956 elején szabadult. Mielőtt kb. 18 évesen elhelyezkedett volna a soroksári szövőgyárban, a Sortexben, a helyi boltgárkertészetben dolgozott. 19 éves volt, amikor kitört a forradalom, amelyhez azok után csatlakozott, hogy a szeme láttára szovjet tankok Soroksáron halálosan megsebesítették 11 éves öccsét több, más gyerekekkel együtt. Azokhoz a csepeli forradalmárokhöz csatlakozott, akik például a Boráros téri központjukból kiindulva vettek részt a budapesti harcokban. Fegyverrel részt vett a Kilián laktanyánál zajló harcokban. 1956. október 30-án fényképezte le egy felkelőtársával – Berki Györggyel – együtt Russ Melcher amerikai szabadúszó fotóriporter a Múzeum körúton a Nemzeti Múzeum előtt: a kép az 1956-os forradalom egyik emblemikus felvételeként vált ismertté. A felvételen Julianna arcát kötés borítja, amit egy gránátzilánk okozott. Melcher társa, Dominique Beretty számos más képet készített a Múzeum előtt Juliannáról és arról a – részben csepeli – fiatalokból álló felkelőcsoportról, amely aztán a Ferenciek terét érintve, a Petőfi utcába befordulva még aznap

dél előtt feltehetőleg a Köztársasági téri ostromhoz is csatlakozott. Júlia másodszor is megsebesült – a Péterfy kórházban ápolták –, majd november 4. után úgy döntött, elhagyja az országot. Először a Svájc francia nyelvterületén található La Chaux-de-Fonds-ban telepedett le, ahol egy svájci német házaspár fogadta be és a helyi Steinmann-szövőgyár alkalmazta. 1961-ben továbbutazott Ausztráliába. Melbourne-ben alapított családot, férje a szintén magyar származású Steven Toth ugyancsak 1956-ban hagyta el az országot. Két gyermekük született. Júlianna soha nem tért haza Magyarországra, szüleivel sem találkozott többé. Legidősebb bátyját, Józsefet, aki 1953-tól az ÁVH hadnagya volt és fegyvertechnikusként dolgozott, húga miatt lefokozták, majd elbocsátották az 1956 novemberében létrejött karhatalomtól is, annak ellenére, hogy annak megalakulásánál ott volt, tevékenységét a kezdetektől segítette. József mindezt egzisztenciális csapásként élte meg; köztörvényes bűnözővé vált, végül rablógyilkosságért 1966-ban felkasztották. Másik bátyja, Károly sorkatonaként 1956. november 4-én csatlakozott a csepeli fegyveres ellenálláshoz; bár nem vonták jogi úton felelősségre, elhagyta Budapestet és Nyíregyházára költözött. Sponga Julianna 1990-ben hunyt el Melbourne-ben.

Irodalom: Phil Casoar – Balázs Eszter: Budapest hősei (fordította: Molnár Zsófia). Scolar – Vince, 2016.

Levéltári források: Wittner Mária és társai. BFL 8046/58. Wittner Mária és társai. ÁBTL V-142941.

SZABÓ JÁNOS

Az erdélyi Zaguzsényben, 1897-ben született kétgyermekes családban. Édesapja tanító volt. Menhelyen nevelkedett, 15 éves koráig családokhoz adták ki. Két polgárit végzett, majd kitanulta a géplakatos szakmát, 1913-ban szabadult fel. 1915 januárjában vonult be tényleges katonai szolgálatra, Galiciában, majd az olasz fronton szolgált a tűzvonalban, több kitüntetést kapott. 1919-ben szolgált a Vörös Hadseregben is, mint század főbizalmi, majd szolgált a francia idegenlégióban, dolgozott Bulgáriában és Romániában Bukarestben, majd az erdélyi városokban. 1942-ben Budapestre költözött, a Földművelésügyi Minisztériumban lett tehergépkocsi-vezető. 1943-ban orgazdaságért másfél évre ítélték (büntetését le is töltötte), emiatt 1946-ban B-listára tették. 1945–48 között az MKP tagja volt, de 1947-ben egyidejűleg a Szabadság-párt, majd a Függetlenségi Párt tagja is lett. 1949-ben Jugoszláviába szökött, ahol fél évre internálták, majd visszaadták a magyar hatóságoknak – itt meg három hónapra ítélték. Ezt követően tehergépkocsi-vezetőként dolgozott különféle vállalatoknál. 1953 márciusában az ÁVH kémkedés gyanújával őrizetbe vette. Azzal vádolták, hogy Jugoszláviában az ottani politikai rendőrség, az UDB szolgálatába állt. Kilenc hónapig tartották fogságban, de bizonyítékot végül is nem találtak ellene, így december 19-én szabadlábra helyezték.

A forradalom első napjaiban részt vett a tüntetéseken Budapesten. Október 26-án csatlakozott a Széna téri a felkelőkhöz. Rövid időn belül nagy népszerűséget és tekintélyt szerzett, és 27-étől már ő irányította a csoportot. 29-én Dudás József a Forradalmi Nemzeti Bizottmány ülésén az összes budai fegyveres csoport ellenőrzését rábízta volna, ám Szabó János csak a Széna tériek vezetését vállalta. Parancsnokként többször képviselte csoportját különböző tárgyalásokon. Harcostársai – különösen a fiatalabbak – lelkesedtek, szinte rajongtak érte. November 4-én nem fogadta el a fegyverletételt, a végsőkig tartó harc mellett foglalt állást. Megpróbálta feltartóztatni a szovjeteket, majd csoportjának maradványával kivonult a városból. Solymárnál a szovjetek gyűrűbe fogták a Széna térieket, és csak jelentős veszteség árán tudtak megmenekülni. Ezután belátta a fegyveres ellenállás hiábavalóságát. Illegálisba vonult, röpcédulákat fogalmazott, amíg 1956. november 19-én le nem tartóztatták. Az SZKP Elnökségének küldöttsége ragaszkodott ahhoz, hogy Dudás Józsefen kívül őt állítsák haladéktalanul hadbíróság elé. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Ledényi Ferenc hadbíró ezredes vezette különtanácsa szervezkedés vezetésének vádjával 1957. január 14-én halálra ítélte a fellebbezés lehetősége nélkül. 19-én kivégezték.

Irodalom: Eörsi László: *Széna tériek 1956*. 1956-os Intézet–Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, [2004.]

Levéltári források: Dudás József és társa HL 00115/57. Dudás József és társa BFL V-116766. Csepregi László ügye ÁBTL V-155192. Fónay Jenő és társa ÁBTL V-143166. Fónay Jenő és társa BFL 8023/58. Kovács István és társai ÁBTL V-150005. Kovács Zoltán dr. és társai ÁBTL V-145715. Sillay Rudolf perirata BFL 4987/57. Sillay Rudolf perirata ÁBTL V-142262. Rusznyák László BFL 2383/57., Rusznyák László és társai ÁBTL V-146379.

SZELES ERIKA

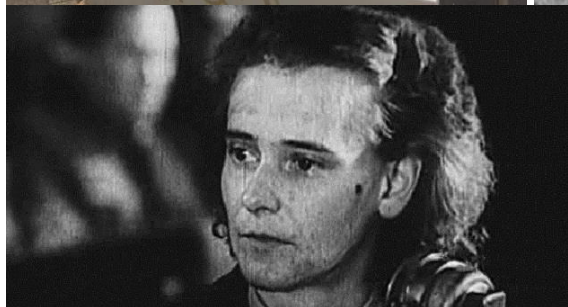

Szeles Erika 1941-ben született Budapesten; a korabeli törvények szerint zsidó származásának minősített édesapja 1944-ben halt meg koncentrációs táborban vagy a budapesti gettóban. Édesanyja nevelte. Az általános iskola után szakácstanulónak állt a Teréz körúti alatt található Béke Szállóban.

1956-ban egy felkelő csoport tagja lett és önkéntes ápolónőként is dolgozott. Itt találkozott vele egy dán fotós, Vagn Hansen, akinek Szeles Erikáról készített egyik képe a Billed Bladet című dán hetilap 1956. november 13-i számának címlapképe lett. Sponga Julianna és Berki György híres képéhez hasonlóan Szeles Erikáé is bejárta világot, az ötvenhatos Budapest egyik szimbólumaként. 1956. november 8-án tűzharcban vesztette életét, amikor sebesülteket próbált kimenteni a tűzvonalból a Blaha Lujza tér környékén.

Irodalom: <http://www.szombat.org/hirek-lapszemle/804-nyakloves-vegzett-a-15-eves-kislannyal-ratalaltunk-az-56os-szimbolum-sirjara>; <http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/56-hosei-mire-bejarta-a-kepe-a-vilagot-mar-halott-volt-a-15-eves-kislany/>; <http://mazsihisz.hu/-voros-haju,-szeplos,-zsido-szarmazasu-kislany-volt---rabukkantunk-a-forradalom-titokzatos-jelkepere--426.html>; Jalsovszky Katalin: Ajándék Dániából. Vagn Hansen dán fotóriporter felvételei az 1956-os forradalomról http://fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200803/ajandek_daniabol; <http://kokobaki.gportal.hu/gindex.php?pg=29793483&nid=5792302>

TÓTH ILONA

Tóth Ilona (Gizella) 1932. október 23-án született Cinkotán. Kétéves korában szülei elváltak, így egy ideig nagyanya gyámkodott fölötte. Iskoláit kiváló tanulmányi eredménnyel végezte. 1951-ben tette le az érettségi vizsgáját a Teleki Blanka Leánygimnáziumban, ahol DISZ titkár volt, majd az Orvostudományi Egyetemen tanult. A forradalom kitörésekor végzős medika volt. Október 23-án csatlakozott a diákok tüntetéséhez. Október 25-én ápolónőnek jelentkezett a Szövetség utcai kórházban, ahonnan átküldték a Péterfy Sándor utcai Kórházba. Itt az Önkéntes Mentőszolgálat tagja lett, majd november 1-től a kórház kisegítő részlegének a vezetője. November 4-én egyes adatok szerint részt vett a fegyveres harcban. Ezekben a

napokban a budapesti Péterfy Sándor utcai kórház is súlyos helyhiánnyal küszködött, a Domonkos utcai iskolát mentőhellyé alakították át, a vezetésével pedig Tóth Ilonát bízták meg, aki november 10-ig egyedül irányította a szükségkórházat.

November 11-e után csatlakozott az illegális szervezkedésekhez, részt vett a röpiratok szerkesztésében, és bekapcsolódott az *Élünk* című folyóirat szerkesztésébe. Miután 1956. november 16-án letartóztatták Angyal Istvánt, az ellenállás a Péterfy kórházból áttevődött a Domonkos utcai kórházba. Tóth Ilona az illegális röpcédulázáson kívül felügyelte azokat a kihallgatásokat is, amelyeket besúgás gyanújába keveredett felkelőkkel folytatott Csontos Erzsébet csoportja. Egy rendőrségi razzia során a kórházban megtalálták az *Élünk* egy példányát, így Tóth Ilonát és társait a november 20-ára virradó éjjelen letartóztatták.

Tóthot eleinte röplapok szerkesztésével és terjesztésével vádolták. Később egy hátborzongató gyilkossági ügy elsőrendű vádlottja lett. Azzal vádolták, hogy orvosi hivatásával visszaélve, „vadállati kegyetlenséggel” meggyilkolt egy Kollár István nevű embert, az egyik beteget, akit az ÁVH tagjának vélték. A vád szerint november 18-án az illetőt felkelők elfogták, és mert besúgónak vélték, kihallgatásra vitték a Domonkos utcába. Ennek során találtak róla egy ÁVH-s egyenruhás képet, így megverték, elvették értéktárgyait, majd Tóth Ilona különféle módszerekkel – benzin, illetve levegő befecskendezésével – próbálta megölni, végül a mosdóba vonszolt férfit szíven szúrta. Ezután az áldozatot a kertben eltemették.

A vádhatóság fő bizonyítéka a vádlottak, köztük Tóth Ilona részletes – bár nem ellentmondásoktól mentes – beismerő vallomása volt. Egyes történészi vélemények szerint azonban ezek vagy kényszer (folyamatos gyógyszeres kezelések) hatására születtek, vagy a medika társait akarta fedezni. Elképzelhető az is, hogy Tóth Ilonával közölték, hogy életben maradására az az egyetlen lehetőség, ha magára vállalja a neki szánt gyilkos szerepét. Tóth Ilona végül 1956. december 4-én beismerő vallomást tett Kollár István belügyi alkalmazott állítólagos megöléséről. A fogvatartottak fizikai és pszichikai bántalmazására több jel utal, Tóthot fogvatartása alatt kórházban kezelték. Kezdetben szovjet vizsgálók is kihallgatták; nem minden kihallgatásról készült jegyzőkönyv, illetve a vallomásokat nem pontosan rögzítették.

Az elsőfokú bíróság még egyszerű köztörvényes bűncselekményként tárgyalta Tóth Ilona ügyét, és 1957. április 8-án gyilkosság és izgatás vádjával halálra ítélte. A perről – ellentétben a későbbi gyakorlattal – tudósított a sajtó, filmhíradó készült róla, sőt a nyugati sajtót beengedték a tárgyalásra. Összesen hat halálos ítélet született. A Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa június 20-án az elsőfokú ítéletet helyben hagyta annyi módosítással, hogy az izgatás vétségét szervezkedésben való részvételre változtatta. 1957. június 28-án Tóth Ilonát kivégezték. Tóth Ilona – bár cselekedetei, bűnössége illetve ártatlansága tekintetében a történészi- és közvélekedések megoszlanak – az 1956-os magyar forradalom egyik legismertebb, sokak számára jelképpé vált személyisége.

Irodalom: Eörsi László: „Rendkívüli idők, rendkívüli cselekmények” (Tóth Ilona és Mansfeld Péter története és mítosza). Szerzői kiadás, 2016. Eörsi László: Mítoszok helyett – 1956. Noran, 2014. Bp.; Jobbágyi Gábor: *Néma talp. (Tóth Ilona, az orvosi kar mártírja.)* Püski, Bp. Jobbágyi Gábor: „Ártatlan vagyok” Magyar ház, Bp.; Kiss Réka – M. Kiss Sándor: *A csalogány elszállt (Tóth Ilona tragikuma)*. Bp., Kairosz Kiadó; M. Kiss Sándor: *Csalogányvadászok*. Bp., Éghajlat Könyvkiadó NT 2013.; Szakolczai Attila: Gyilkosság különös kegyetlenséggel. BFL, 2016. Bp.

Levéltári források: Tóth Ilona és társai BFL 164/47. Tóth Ilona és társai ÁBTL V-142621. Kardos János dr. ügyvéd hagyatéka. HL VII. 257. (Személyi és családgyűjtemény) 255. d. Toracz Sándor és társai perirata HL 284/1958. Toracz Sándor és társai perirata ÁBTL V-143522.

1937-ben született Budapesten, hétgyermekes családban. Két hónapos korában dajkaságba került, két éves korában pedig keresztanyja egy karmelita zárdában helyezte el. Apáca nevelték 1948-ig, amikor felkutatták édesanyját, és visszavitték hozzá. De hamarosan ismét gyermekotthonba került. Gimnáziumi tanulmányait félbehagyta, és Szolnokon, majd Kunhegyesen, a járási tanácsn gépíró lett. 1955-ben fia született, akit egyedül nevelt, ekkor Budapestre költözött és különféle alkalmi munkákból élt.

1956. október 23-án részt vett a Rádió ostromában és az épület elfoglalásában (a lőszerutánpótlást biztosította). A reggeli órákban csatlakozott a szovjetek elleni harchoz. Oldalkocsis motorkerékpárral a kórházba szállította sebesült társait. 25-én a Corvin köziek kötelékében tevékenykedett, a harcok alatt főleg lőszert szállított, táraikat töltött és benzines palackokkal látta el a férfiakat. Itt ismerkedett meg Havrilláné Sticker Katalinnal, akivel a forradalom nagy részében együtt tevékenykedett. Október 26-án a Vajdahunyad utcai felkelőcsoporthoz csatlakozott, és a továbbiakban is részt vett a harcokban. 30-án egy felkelőcsoporttal megtámadta a X. kerületi rendőrkapitányságot, és elszállította a fegyvereket, amelyekből – a hatósági iratok szerint – osztott a párház épületét ostromlóknak. November 4-én az Üllői úton harcolt a benyomuló szovjet csapatok ellen, míg egy aknaszilánk meg nem sebesítette a hátán és a lábán. Bekötözték, és kórházba szállították.

November 9-én hagyta el a Péterfy Sándor utcai kórházat, december 15-én Ausztriába menekült. Karácsonyra illegálisan hazatért, majd 27-én ismét határátlépést kísérelt meg, de elfogták. Hamarosan szabadlábra helyezték, ettől kezdve gyári munkásként dolgozott. 1957. július 16-án letartóztatták. I. rendű vádlottként, nyolc társával állt a bíróság elé. 1958. július 23-án az elsőfokon eljáró Tutsek-tanács halálra ítélte. A másodfokú tárgyaláson, 1959. február 24-én a Borbély-tanács életfogytiglanig tartó börtönbüntetés mellett döntött, feltehetően fiatal korának köszönhetően. 1970. március 25-én szabadult amnesztiával.

Varrónőként helyezkedett el, előbb a fővárosban, majd Dunakeszin, Gödön. Évekig Szolnokon lakott, majd férjhez ment, és Dunakeszire költözött, ahol megszületett második gyermeke. 1956-os sebesülése miatt állást kellett változtatnia, nagy nehezen a gödi tsz-be vették fel, takarítani. 1980-ban, gerincműtete után leszázalékolták. Kedvtelésből verseket írt. 1990-től a Pofosz kegyeleti és szociális elnökhelyettese, valamint az 1956 Alapítvány kuratóriumi tagja. 1993-tól a Szabadságharcosokért Alapítvány Lakásfelmérő Bizottságának elnöke. 2006-tól 2014-ig országgyűlési képviselő, a FIDESZ-KDNP országos listájáról szerzett mandátumot.

Irodalom: Eörsi László: Corvinisták. 1956. 1956-os Intézet, 2001. *"Ellenőrizve"*; szerk., bev., jegyz. Tamáska Péter; Magyar Ház, Bp., 2002. *"Angyal, vigyél hírt a csodáról!"*. Wittner Máriával beszélget Benkei Ildikó; Kairosz, Bp., 2006. *Életre ítélve. Wittner Mária igazsága*; beszélgetőtárs Koltay Gábor; Szabad Tér, Bp., 2012. *Hűség mindhalálig. Wittner Mária és Bene Éva beszélgetése*; Kairosz, Bp., 2014.

Levéltári források: Wittner Mária és társai. BFL 8046/58. Wittner Mária és társai. ÁBTL V-142941.